

КОНЦЕПЦІЯ SOFT POWER: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДЖ. НАЯ**SOFT POWER CONCEPT: BASIC PROVISIONS J. NYE****Гладкий І.Я.,***аспірант кафедри журналістики і міжнародних відносин
Київського університету культури*

У статті зазначається, що повномасштабне вторгнення РФ у нашу країну розвіяло сподівання, що hard power (жорстка сила) вирішення конфліктів залишилася в минулому. Тому нині актуалізувалися питання про реальні можливості міждержавного впливу на основі ресурсів soft power (м'якої сили), smart power (розумної сили) та hard power. Усі три концепції характеризують інструменти, ресурси та спосіб, у який держави артикулюють владні інструменти у реалізації впливу на інші країни. Розуміння основ цих візій дає змогу адекватно оцінити зміни у сфері геополітичних комунікативних практик та їхньої майбутньої конфігурації. Особливо на даному етапі розвитку міжнародних відносин, які потребують комплексного переосмислення низки традиційних концепцій.

Мета статті – проаналізувати основні положення концепції soft power Дж. Ная.

Зроблено висновки, що концепція soft power Дж. Ная дискутує з прихильниками realpolitik та закликає відмовитися від абсолютизації hard power у світовій політиці. Soft power – це здатність держави переконувати інші країни, забезпечувати свої інтереси без застосування сили чи примусу. Натомість держава використовує більш витончені засоби, зокрема такі, як культура, соціальна модель або політичні цінності. Найбільше soft power проявляється у психосоціальній сфері та використовується наймогутнішими та тими, хто має більше знань, ініціативи та мудрості, щоб впливати на поведінку людей і, як наслідок, на різні інституції. Це передбачає довгострокові дії, такі як довіра та престиж, створення сприятливого чи несприятливого середовища для різних ініціатив (через обміни, стимулювання змін у поведінці цільової аудиторії, зміни законодавства тощо). Концепція soft power Дж. Ная стала наслідком закінчення холодної війни і ознаменувала перехід до нового типу міжнародних відносин на основі культури, гуманних цінностей, інтересів людини, залучення недержавних акторів, розширення і переміщення центрів сили.

Ключові слова: Дж. Най, soft power, міжнародні відносини, вплив, світова політика.

The article notes that the full-scale invasion of the Russian Federation into our country dispelled hopes that hard power conflict resolution is a thing of the past. Therefore, questions about the real possibilities of international influence based on the resources of soft power, smart power and hard power have become relevant. Understanding the basics of these concepts makes it possible to adequately assess changes in the field of geopolitical communicative practices and their future configuration. All three concepts characterize the way in which states articulate power tools in exercising influence over other countries. Especially at this stage of the development of international relations, which require a comprehensive rethinking of a number of traditional concepts.

The purpose of the article is to analyze the main provisions of the concept of soft power by J. Nye.

It is concluded that the concept of soft power by J. Nye discusses with supporters of realpolitik and calls to abandon the absolutization of hard power in world politics. Soft power is the ability of a state to convince other countries, to ensure its interests without the use of force or coercion. Instead, the state uses more sophisticated means, such as culture, social pattern or political values. Soft power manifests itself most in the psychosocial sphere and is used by the most powerful and those with more knowledge, initiative and wisdom to influence people's behavior and, as a result, various institutions. This involves long-term actions such as trust and prestige, creating a favorable or unfavorable environment for various initiatives (through exchanges, stimulating changes in the behavior of target audiences, changes in legislation, etc.). The concept of soft power by J. Nye was a consequence of the end of the Cold War and marked the transition to a new type of international relations based on culture, humane values, human interests, the involvement of non-state actors, the expansion and transfer of power.

Key words: J. Nye, soft power, international relations, influence, world politics.

Постановка проблеми. Активізація відкритих військових конфліктів, одним з яких стала війна Росії проти України, а також наростання деструктивних тенденцій – до загрози появи нових та ескалації старих – актуалізує пошук інших інструментів та ресурсів для вирішення криз у міжнародній політиці, здатних адекватно відповідати на виклики і загрози, забезпечувати стійкість глобального розвитку та вирішувати конфлікти мирним шляхом. Тому нині, можливо, як ніколи раніше, політики, дипломати та науковці переглядають базові положення концепції soft power

(м'якої сили), яка вважалася найбільш перспективною формою державного лідерства у глобальній політиці кінця XX – у XXI столітті. Така думка підкріплювалася закінченням холодної війни, яке мало суттєво змінити світ, поняття влади і сили. Повномасштабне вторгнення РФ у нашу країну розвіяло сподівання, що hard power вирішення конфліктів залишилася в минулому.

Нині актуалізувалися питання про реальні можливості міжнародного впливу на основі ресурсів soft power (м'якої сили), smart power (розумної сили) та hard power (жорсткої сили). Розуміння

основ цих концептів дає змогу адекватно оцінити зміни у сфері геополітичних комунікативних практик та їхньої майбутньої конфігурації.

Усі три концепції характеризують спосіб, в який держави артикулюють владні інструменти у реалізації впливу на інші країни.

«М'яка сила» – це комплексний інструментарій вирішення зовнішньополітичних задач з використанням можливостей громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційні, гуманітарні та інші альтернативні класичній дипломатії методи і технології» [4, с. 252], – наголошують українські дослідники. При цьому саме дослідження автора soft power Дж. Ная становлять серйозну теоретичну та методологічну базу для подальшого дослідження впливу різновидів сили на геополітичні стратегії. Особливо на даному етапі розвитку міжнародних відносин, які потребують комплексного переосмислення низки традиційних концепцій. Саме цим зумовлена актуальність дослідження базових положень soft power у контексті впливу на майбутнє міжнародних відносини.

Аналіз досліджень та публікацій. Комплексний аналіз літератури з обраної теми показав, що сучасні українські науковці проявляють досить високий інтерес до концепції soft power.

У статті «М'яка сила як інструмент непрямого управління міжнародними процесами» [4] О. Ткач та А. Ткач аналізують елементи концепту м'якої сили в межах реалізації стратегії smart power, зокрема на прикладі Сполучених Штатів Америки, країн Латинської Америки та Карибського басейну [4].

«М'яка сила держави як потенціал іміджу України» [3] – стаття О. Семченка, в якій обґрунтовується думка, що Україна поки ще не достатньо задіяла всі можливі ресурси м'якої сили для зміцнення свого міжнародного іміджу. Автор робить висновок, що в нашій країні «повинна проводитися цілеспрямована державна політика підтримки позитивних і нейтралізації негативних стереотипів формування іміджу України в міжнародному просторі, ефективного брендингу й репутаційного менеджменту» [3].

У публікації Ю. Корнійчук «Культура як м'яка сила в концепції зовнішніх відносин Джозефа Ная» [2] авторка аналізує концепцію Дж. Ная з позиції її базовості для розуміння сучасної культурної дипломатії. Позаяк дослідник демонструє і систематизує реальні моделі та шляхи впливу культури на сучасні міжнародні відносини [2].

Теоретичним підґрунтям статті стали напрацювання Дж. Ная: «Сила та взаємозалежність: Світова політика в розвитку» (у співавторстві з Р. Когеїном) [8], «Парадокс американської сили: чому єдина в світі супердержава не може діяти сама» [12], «М'яка сила: засоби успіху в світовій

політиці» [6], «Майбутнє влади» [7], «Значення м'якої сили» [11], «Чого не розуміють Китай і Росія щодо м'якої сили» [10], «Подумайте ще раз: м'яка сила» [13].

Мета статті – проаналізувати основні положення концепції soft power Дж. Ная.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття домінувала думка, що у міжнародних відносинах переважає soft power та smart power.

Сила, як і влада, є досить складним феноменом, який має декілька значень: можливість отримати бажані результати; конкуренція задля впливу на людей; здатність протистояти тиску тощо.

Зазвичай, дуже просто оцінити сильну країну: розмір території, кількість населення, наявність природних ресурсів, економічний розвиток, соціальна стабільність тощо. Утім, часто цих параметрів недостатньо, потрібно враховувати більше ресурсів і чинників, які не завжди безпосередньо вказують на силу. Очевидно, що той, хто багатий, мудрий, розуміє важливість знань і хитрощів, уміє виграти без відвертої боротьби і под., викликає більше поваги і довіри, більш привабливий, а тому розуміється як сильний, здатний не лише переконувати і мобілізувати громадян своєї країни, а й знаходити прихильників на міжнародній арені. Сила, як зазначає Дж. Най – це здатність змінювати поведінку інших для одержання того, чого ви бажаєте. Для цього є три способи: примус, гроші та привабливість (м'яка сила) [13, р. 9].

З моменту появи поняття soft power здобуло як багато критиків, так і багато прихильників. Наразі цей термін широко використовується для аналізу міжнародних відносин та зовнішньої політики.

Концепт soft power було введено до наукового обігу колишнім чиновником Державного департаменту, американським геополітиком, викладачем Гарвардського університету Дж. Наєм на початку 90-х років ХХ століття у праці «Приречені бути лідером: мінливий характер американської влади» [9].

Однак поняття soft power розроблялося дослідником ще в 80-х роках ХХ ст., про що, зокрема, свідчить знакова праця Дж. Ная і Р. Когеїна «Сила та взаємозалежність: Світова політика в розвитку» [8], яка вийшла друком у 1977 р. У праці наголошується, що ключовим аспектом нового світоустрою стає комплексна взаємозалежність, яка проявляється в економічному взаємопроникненні під впливом інтернаціоналізації світової економіки. Держава перетворюється на міжнародну організацію, порівнянну з неурядовими організаціями, транснаціональними корпораціями та ін. [8, р. 18].

Автори намагаються пояснити трансформації у інструментах, які керують світом і приходять на зміну політиці сили, переглядають військові та економічні інтереси державних і недержав-

них акторів. Тому м'яку силу сучасні дослідники і надалі розглядають у фокусі глобальних соціально-політичних, економічних і культурних процесів, які формують нову систему світових ієрархічних моделей взаємин на основі мережевих структур [4, с. 252].

Загалом, розширивши реалістичний світогляд, праця заклала основи неоліберальної школи міжнародних відносин, яка після закінчення холодної війни та в умовах глобалізації прийшла на зміну школі *realpolitik* (реальної політики).

Згодом Дж. Най намагався спростувати домінуючу точку зору про те, що під час президенства Дж. Буша Америка перебуває у занепаді, а використання жорсткої сили переважає. Свої візії він виклав у двох публікаціях: «Парадокс американської сили: чому єдина в світі супердержава не може діяти сама» [12] та «М'яка сила: засоби успіху в світовій політиці» [6].

Повернемося до основ концепції *soft power*.

Дж. Най вперше висунув ідею про те, що сила держави вимірюється не лише її військовою силою та економічним впливом, а й несиловими параметрами впливу на інші держави та глобальні процеси. Автор спирається на американський досвід трансляції ліберальних цінностей, популяризації американської культури та ін.

Основний акцент робиться дослідником на тому, що в сучасну епоху найбільш ефективним способом забезпечення світового лідерства стає *soft power*, оскільки на відміну від *hard power* вона не сприймається як зовнішня силова дія. *Soft power* країни, згідно з Дж. Наєм, ґрунтується на трьох основних джерелах: культурі (коли вона приваблива для інших), політичних цінностях (коли вона сама живе відповідно до цих цінностей і керується ними у відносинах з іншими країнами), зовнішній політиці (коли інші вважають її законною та моральною) [7, 149–150].

Soft power країни передбачає здатність формувати міжнародний порядок денний, міжнародні норми відповідно до своїх інтересів і цінностей так, щоб її дії здавалися легітимними в очах інших. Коли країни роблять свою владу легітимною в очах інших, вони зустрічають менший опір своїм прагненням. А здатність контролювати міжнародні інституції зміцнює *soft power* [6, р. 10–11].

Soft power, як наголошує Дж. Най, базується на здатності формувати переваги інших, тоді як «жорстка влада» пов'язана з примусом або кооптацією через військову чи економічну силу. *Soft power* полягає у здатності отримати бажане шляхом залучення або спонукання, замість кооптації чи примусу, через винагороду, без економічного чи військового тиску. Вона виникає із привабливості культури країни, її ідеалів та політики. У той же час передбачає здатність створювати середовище, придатне для ініціатив та діяльності [6].

Отже, *soft power* – це приваблива сила різних цінностей, що стійко асоціюються з певною країною. До них належать культурні цінності, рівень життя, якість освіти тощо. Як наголошують українські науковці, «джерелом ефективної м'якої сили є стратегія розвитку держави, ідентифікаційна дієвість ідеології і ціннісних орієнтацій, соціальної політики, моделі розвитку, здатність реалізації основної лінії і стратегії розвитку, що об'єднує суспільство, творчу силу нації, культуру і силу впливу в міжнародних відносинах» [4, с. 252] та «дає змогу зрозуміти справжній баланс сил без застосування зброї, що є важливим фактором збереження мирних взаємовідносин між державами» [1].

Дж. Най наголошує, що основна боротьба за довіру нині розгортається в інформаційному просторі, в якому країни змагаються за створення свого позитивного образу. Тому основним інструментом політики концепції *soft power* стає міфотворчість [7, р.180–185]. Уряди змагаються у засобах масової комунікації за збільшення довіри до себе та ослаблення довіри до противників, а реальна політика дедалі частіше набуває віртуальності та символізму. Відтак основним виміром, вирішальним ресурсом і важливим джерелом *soft power* стає довіра аудиторії до інформації [7, р.180–185]. Так інформаційно-комунікаційні технології починають займати центральне місце в концепції *soft power*, підкріплюючи вагому роль і популярність непрямого тиску.

Дж. Най виділяє два типи змін у розстановці сил на світовій арені: переміщення сили – зміна співвідношення сил між державами; розсіювання сили, коли сила переходить від держави Заходу чи Сходу до недержавних інститутів [6, р. 51–56].

У контексті переміщення сили часто мається на увазі «підйом Азії», який Дж. Най називає відродженням чи поверненням Азії, оскільки до XIX ст. держави Азії були найбільш передовими: в 1800 р. більше половини жителів земної кулі проживали в Азії і виробляли більше половини світових товарів. З поширенням науково-технічного прогресу та індустріалізацією центр впливу змістився в Америку і Європу: більше половини населення продовжувало жити в Азії, але виробляло лише п'яту частину світової продукції [6, р. 67].

Розсіювання сили легко зрозуміти на прикладі інформаційно-комп'ютерних технологій, вартість яких знизилася у 1000 разів з 70-х років XX ст. Коли ціна обчислювальних технологій так зменшується, значно знижується поріг доступу до них, а це означає, що будь-який актор може брати участь у міжнародному процесі [11]. Якщо раніше в міжнародному дискурсі могли брати участь і формувати його лише держави та великі міждержавні організації, то сьогодні такі можливості доступні недержавним акторам та інколи навіть пересічному громадянину.

Концепція розсіювання сили Дж. Ная представляє собою трирівневу модель.

Перший рівень – це військова могутність. Найбільш активним і стабільним гравцем тут виступають США, які щорічно виділяють величезний бюджет на військові потреби.

Другий рівень – економічна могутність. Тут сила багатополарна та збалансована. На Заході найбільш економічно потужні країни – це США та країни ЄС, а в Азії домінують Китай, Японія, Південна Корея. Більш значущим стає залучення до міжнародної економіки Індії та країн Асоціації держав Південно-Східної Азії.

Третій рівень – рівень транснаціональних відносин. На ньому активні недержавні актори: транснаціональні корпорації, офшори, наркобізнес, міжнародна контрабанда зброї, банки, які переводять кошти в електронному вигляді, кібертерористи та ін. [11].

На думку Дж. Ная, важливий внесок у формування *soft power* тієї чи іншої країни роблять недержавні актори, які часто володіють більш високим рівнем довіри з боку зарубіжної аудиторії, ніж пов'язані з державою структури. Останнє пояснюється тим, що фінансовані урядом організації, як правило, залежні від них політично та фінансово, що дає підстави сумніватися в їхній неупередженості до тих чи інших політичних подій. На жаль, багато країн недооцінюють можливості неурядових організацій у реалізації програм публічної дипломатії 2.0, як і раніше спираючись на можливості держави у цьому виді діяльності [10].

Дж. Най виділяє кілька параметрів публічної дипломатії: повсякденна комунікація, метою якої є пояснення політичних управлінських рішень як у зовнішній, так і у внутрішній політиці держави; формування міжнародного іміджу країни за допомогою іноземних ЗМІ; стратегічна комунікація, яка займається плануванням символічних акцій та створює інформаційні канали для довгострокової комунікації з міжнародною спільнотою [7].

Soft Power не виключає необхідності мати військові та економічні ресурси. Однак вона дозволяє зменшити витрати для тих, хто її застосовує, а отже, вона більш ефективна [6].

Утім, наявність певних ресурсів зовсім не означає можливість їхнього ефективного використання для досягнення своїх національних цілей. Іноді, наголошує Дж. Най, економічно та військово слабким країнам не вистачає ресурсів не лише жорсткої сили, а й *soft power*, тобто здатності залучати та впливати на міжнародний порядок денний. Прикладом цього аргументу є метафора, яку приписують Усамі бен Ладену: «Коли люди бачать сильного коня та слабого коня, їм зазвичай подобається сильний» [6, р. 26].

По суті, у кожному конкретному випадку баланс між застосуванням *soft power* та еконо-

мічних і військових повноважень пов'язаний із характеристиками країни, на яку спрямована дія, такими як ступінь її згуртованості та культурної проникності. Таке розуміння Дж. Най пов'язує з концептом *smart power* яка є ні жорсткою, ні м'якою [6, р. 13]. Поняття *smart power* вперше було запропоновано в доповіді Дж. Ная «A Smarter, More Secure America» (2007 р.) для Центру стратегічних та міжнародних досліджень США [5, р. 5].

Інколи, підкреслює дослідник, досить важко розмежувати інструменти та ресурси жорсткої та м'якої сили. Так, підкуп та/чи хабарі можна віднести до інструментів *hard power*, хоча вони й не передбачають використання прямого силового примусу. При цьому ресурси жорсткої сили можна використовувати в «м'яких» цілях (наприклад, коли військові допомагають усувають наслідки стихії чи інших масових лих) [13].

Так само важко визначити результати мотиваційного впливу, який не може бути описаний у категоріях «м'який» чи «жорсткий» залежно від результату. Така невідповідність може мати протилежні ефекти в різних середовищах. Наприклад, кіно є інструментом *soft power*, утім, коли воно формує негативне ставлення до певної нації чи релігії, то це вже *hard power*. А демонстрація військової сили може бути сприйнята як із захопленням, так і зі страхом.

Soft power зазвичай сприймається як безболісна сила, про що свідчить сама назва. Але кінцевий результат застосування цієї сили може бути болючим або, принаймні, небажаним для тих, хто страждає від дії, навіть якщо причинно-наслідковий зв'язок не сприймається. Варто пам'ятати, що треті сторони можуть бути спонукані до важкої роботи (приклад: внутрішні конфлікти політико-ідеологічного характеру, в країнах третього світу, під час холодної війни тощо).

Примітно, що Дж. Най зазначив, що: «відраза і ненависть також можуть змусити людей діяти, але результат, який вони дають, зазвичай небажаний для тих, хто їх породив. Дехто може вважати це «негативною м'якою силою», але цей вислів буде несумісним з моїм визначенням сили задля досягнення бажаного результату [6, р.150]. Хоча за певних обставин провокування агресії з боку особи, що зазнала впливу, може бути бажанням мотиватора.

Висновки. Отже, Дж. Най дискутує з прихильниками *realpolitik* та закликає відмовитися від абсолютизації *hard power* у світовій політиці. *Soft power* – це здатність держави переконувати інші країни, забезпечувати свої інтереси без застосування сили чи примусу. Натомість держава використовує більш витончені засоби, зокрема такі, як культура, соціальна модель або політичні цінності. Найбільше *soft power* проявляється у психосоціальній сфері та використову-

ється наймогутнішими та тими, хто має більше знань, ініціативи та мудрості, щоб впливати на поведінку людей і, як наслідок, на різні інституції. Це передбачає довгострокові дії, такі як довіра та престиж, створення сприятливого чи несприятливого середовища для різних ініціатив (через обміни, стимулювання змін у поведінці цільової аудиторії, зміни законодавства тощо). Концепція soft power Дж. Найя стала наслідком закінчення

холодної війни і ознаменувала перехід до нового типу міжнародних відносин на основі культури, гуманних цінностей, інтересів людини, залучення недержавних акторів, розширення і переміщення центрів сили.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розкритті та порівнянні основних положень інших різновидів сили: hard power та smart power.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вільчинська І., Биркович Т. Геополітика: еволюція ідей у контексті збереження мирних взаємовідносин між державами. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. №9. С. 7–19.
2. Корнійчук Ю. Культура як м'яка сила в концепції зовнішніх відносин Джозефа Найя. *Культурологічний альманах*. 2017 Вип.5. С. 55–58.
3. Семченка О. М'яка сила держави як потенціал іміджу України. *Політичний менеджмент*. 2012. № 4–5. С. 265–272.
4. Ткач О., Ткач А. М'яка сила як інструмент непрямого управління міжнародними процесами. *Американська історія та політика*. 2016. № 2. С. 252–259.
5. CSIS Commission on Smart Power: a smarter, more secure America. URL: http://csis.org/files/media/csis/pubs/071106_csissmartpowerreport.pdf (date of access: 15.06.2024)
6. Nye J. S. (Jnr) *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs; First Edition, 2005. 191 p.
7. Nye J. S. (Jnr) *The Future of Power*. New York: Public Affairs, 2011. 320 p.
8. Nye J. S. (Jnr), Keohane R. *Power & Interdependence* (Longman Classics in Political Science). Pearson; 4a edición, 2011. 368 p.
9. Nye J. S. *Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power*. Basic Books, 1990. 307 p.
10. Nye J. S. What China and Russia Don't Get about Soft Power. *Foreign Policy*. 2013. URL: <http://foreignpolicy.com/2013/04/29/what-china-and-russia-dont-get-about-soft-power/#> (date of access: 15.05.2023)
11. Nye J. The Meaning of Soft Power. *TEDGlobal 2010 Conference*. URL: https://www.ted.com/talks/joseph_nye_on_global_power_shifts? (date of access: 25.05.2024)
12. Nye J. S. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. New York: Oxford University Press, 2003. 240 p.
13. Nye J. Think Again: soft power. *Foreign Policy*. 2006. № 4. P. 9–27. URL: <http://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power> (date of access: 25.05.2024)